

ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԹՈՒՔԱԽՏԸ ՈՐՊԷՍ ՍՕՑԻԱԼԻՅԱՆ ՀԻՒՄՆԳՈՒԹԻՒՆ

Մինչև անցեալ XIX-երորդ դարու սկզբները բժշկական գիտութեան մէջ ընդունուած էր, որ բոլոր հիւանդութիւնները հասարակական կեանքի պայմաններից անկախ և անհատական երեւոյթներ են: Դրանց արմատները փնտրում էին մարդուն շրջապատող բնական պայմանների մէջ, օրինակ՝ կլիմայի և բնութեան զանազան երեւոյթների մէջ:

Միայն վերջերս է ծագել այն զաղափարը, թէ հիւանդութիւնները սօցիալական են և ոչ թէ անհատական: Այդ գաղափարի զարգացման նպաստեցին մէկ կողմից բժշկականութեան լուսաշաղիմութիւնները, իսկ միւս կողմից հասարակական գիտութեանց լուսաբանութիւնները, որոնք պարզում են մեզ առանձին անհատի և այն ամբողջ սօցիալական կազմի մէջ եղած սերտ կապը, որի մէջ նրանք ապրում են: Ներկայումս կարելի է որոշել այնպիսի սօցիալական հիւանդութիւններ, որոնց զարգացումը անխզելի կերպով կապուած է հասարակական կեանքի կազմի հետ և որը սօցիալական պայմաններից դուրս չի կարելի հասկանալ:

Սօցիալական հիւանդութիւնների ամենայատկանիշ օրինակը թոքախտն է:

I

Յայտնի է որ թոքախտը ամենատարածուած հիւանդութիւնն է աշխարհիս երեսին: Բայց այդ հիւանդութեան պատճառած չարիքի իսկական ծաւալը հազիւ թէ լայտնի լինի ընդհանուր հասարակութեան և միայն վերջին տարիների վիճակադրութիւնը ցոյց տուեց, թէ ինչ սարսափելի պատիժ է ներկայ մարդկութեան համար թոքախտը:

Թոքախտից մեռածների թիւն այնքան մեծ է, որ ամեն 1000-ից 105—107 թոքախտից են լինում: Թոքախտը, ինչպէս երևում է, աւելի կորստարեւ է, քան հին ժամանակներում եղել է ծաղիկ հիւանդութիւնը: Թոքախտի ֆուսսակարութիւնն աւելի պարզ կ'երևայ, եթէ հանենք երեխաներին և մանկահասակներին, որոնց մէջ այդ հիւանդութիւնը շատ սակու է պատահում: Այժմ 15—60 տարեկան հասակում ամեն 1000-ից 322 դէպքը թոքախտից է լինում:

Աւելի պարզ դադափար կազմելու համար, այդ թուերը պէտք է համեմատել ուրիշ հիւանդութիւններից մեռածների թուերի հետ: Ինչպէս երևում է թոքախտը, բացի ստամոքսի և աղիքների հիւանդութիւններից, որոնց դո՛հ են դնում անթիւ երեխաներ մինչև մէկ տարեկան հասակը, առաջին տեղն է բռնում բոլոր միւս հիւանդութիւնների մէջ: Գերմանիայում 1892 թ. 100 հազար բնակչից մեռել են՝ ¹⁾

Ստամոքսի բորբոքումից (մեծ մասը երեխաներ)	320
Թոքախտից	359
Ծերութիւնից	253
Շնչառութեան դործարանների բորբոքումից	171
Բկախտից (դիֆտերիտից)	118
Խլիրդից (ракъ) և ուրիշ նման հիւանդութիւնից	61
Կապոյտ հազից	40
Կարմրուկից	31
Քութէշից	22
Ժանտատենդից	17

Ընթերցողը տեսնում է, որ բոլոր այն հիւանդութիւնները, որոնք սարսափ են ազդում, օրինակ՝ դիֆտերիտը, քութէշը, ժանտատենդը և այլն, թոքախտի հետ համեմատած ոչինչ են: Մինչև անգամ այնպիսի աւելիք հիւանդութիւնները, ինչպիսին է դիցուք խօլերան, թոքախտի հետ համեմատած, շատ քիչ ֆուսսակար են: Յայտնի ռուս առողջաբան Էրիսմանը, համեմատելով թոքախտից և խօլերայից առաջացած ֆուսսները, գալիս

¹⁾ Георгъ Майръ. Статистика и обществовъдѣніе Т. II стр. 455.

է այն եղրակացութեան, թէ Ռուսաստանում վերջին 60 տարուայ ընթացքում թոքախտը 5 անգամ աւելի զոհեր է արել, քան խօլերան:

II

Սակայն թոքախտը նրա համար չէ սօցիալական կոչում, որ այդքան տարածուած հիւանդութիւն է, կամ թէ՛ որ ահազին քանակութեամբ զոհեր է տանում: Թոքախտի սօցիալական յատկանիշն է նրա՝ մարդկանց սօցիալական դրութիւնից կախումն ունենալը: Թոքախտը գլխաւորապէս բանուոր դասակարգի հիւանդութիւն է և որքան սօցիալական սանդղակքով ցած ենք իջնում, այնքան աւելի զոհեր ենք զտնում այդ հիւանդութեան:

Սօցիալական դասակարգի միւսնոյն շրջանի սահմաններում թոքախտից մեռնողների թիւը զանազան է լինում, նայած կեանքի և աշխատութեան պայմաններին: Կործանիչ են մանաւանդ այն աշխատանքները, երբ բանուորը ստիպուած է աշխատել թոզով լի մթնոլորտում, կամ թէ երբ աշխատանքի ժամանակ լանջավանդակը շարունակ սեղմուած և կորացած դրութեամբ է լինում: Երբ մաքուր օդի մէջ աշխատող բանուորներից 100 հազար բնակչից թոքախտով մեռնում են 230 հոգի, թոզով լի մթնոլորտում աշխատող բանուորների նոյն հիւանդութեամբ մեռածների թիւը բարձրանում է մինչև 542-ի, այսինքն համարեա թէ $2\frac{1}{2}$ անգամ աւելի:

Ներշնչած թոզի զանազան տեսակները նոյնպէս զանազան ազդեցութիւն են ունենում թոքախտի զարգացման վրայ. օրինակ՝ այն աշխատանքների ժամանակ, երբ արժնի թոզ է գոյանում, ամեն տարի 100 հազար բանուորից 779-ը զոհ է գնում թոքախտին. ծխախոտի զործարաններում, այդ հիւանդութեամբ մեռնողների թիւը աւելի մեծ է լինում, 100 հազարից 847-ը: Կան այնպիսի արհեստներ, երբ վերջ ի վերջոյ համարեա թէ բոլոր բանուորներն էլ թոքախտից են մեռնում: Եթէ համեմատելու լինինք մի կողմից հարուստ և շքեղ բնակարանների բնակիչներին, որտեղ թոքախտը համեմատաբար հազուադէպ հիւր է, իսկ միւս կողմից այնպիսի արհեստի ներ-

կայացուցիչներին, օրինակ շնարակողների (полировщикъ), որոնք համարեա թէ ամենքն էլ թոքախտից են մոռնում, պարզ կը տեսնենք այդ հիւանդութեան սօցիալական ընաւորութիւնը և նրա սօցիալական պայմաններից կախումն ունենալը:

Այժմ անհրաժեշտ է իմանալ, թէ սօցիալական պայմանները ի՞նչ կերպով են ազդում թոքախտի զարգացման վերայ: Բայց նախ հարկաւոր է գիտենալ, թէ ի՞նչպէս և ի՞նչի ազդեցութիւնից է զարգանում մարդու կաղմուածքի մէջ թոքախտը:

III

Մի շարք գիտնականների երկար շանքերից յետոյ, վերջապէս 1882 թ. գերմանական գիտնական Ռօքլէրտ Կոխլին ճաշողուեց գտնել թոքախտի մանրամասնին, այսպէս կոչուած տուբերկուլէօզի մանրէն: Այդ գիւտի և ուրիշ անթիւ հետազոտութիւններից երևաց, որ մարդ հիւանդանում է թոքախտով, երբ նրա թոքերում այս կամ այն կերպով թափանցում են Կօխի մանրէները: Այդ մանրէները սկզբում բորբոքում են սուաշացնում, իսկ յետոյ աւերում են թոքի ամբողջ մի մասը: Բացի դորանից նրանք թունաւորում են մարդու ամբողջ կաղմուածքը իրանց գործունէութեամբ: Թոքերի աւերումը մէկ կողմից, ամբողջ կաղմուածքի թունաւորումը միւս կողմից, կամաց կամաց մաշում են մարդու առողջութիւնը և մահուան դուռը հասցնում նրան:

Սկզբում բժշկական գիտութեան ներկայացուցիչներն այն կարծիքի էին, որ թոքախտը շատ պարզ ծագում ունի: Բայց ժամանակի ընթացքում պարզուեց, որ հարցը աւելի բարդ է քան մեզ թւում էր. գիտնականների մի շարք հետազոտութիւնները երևան հանեցին, որ տուբերկուլէօզի մանրէները շատ են տարածուած, մանաւանդ գլխաւոր քաղաքներում. այնպէս որ հազիւ թէ գտնուի մէկը, որ իր կեանքում գտնէ մէկ անգամ ներշնչած չլինի այն իր թոքերի մէջ: Չընայելով նրա այդքան տարածուած լինելուն, յայտնի է որ ամբողջ մարդկութիւնը վարակուած չէ այդ հիւանդութեամբ, նոյնիսկ մեծ քաղաքներում: Սրանից եղրակացնւում է, որ մեծ մասամբ՝ տուբերկուլէօզի մանրէի ներշնչելը անպատիժ է անցնում մարդու համար:

Եթէ մէկը հիւանդանում է թոքախտով, այդ չէ նշանակում թէ նրա կեանքի վերջը եկել է. վերջին ժամանակներս բժշկական գիտութիւնը գտել է, որ թոքախտը անբուժելի հիւանդութիւններին չէ պատկանում: Կարելի է ասել, որ թոքախտաւորներին մեծ մասը բոլորովին բժշկւում են. բայց զարմանալին այն է, որ վարակուածներից շատերը ոչ իրանց հիւանդանալու և ոչ էլ առողջանալու մասին տեղեկութիւն ունին, այնքան ծածուկ և աննկատելի կեքսով է անցնում թոքախտի գործողութիւնը: Դիականահաստութիւնը ցոյց է տալիս, որ քաղաքներում ազդարնակութեան համարեա $1/2$ -ը և մինչև անգամ $3/4$ մասը իրանց թոքերում կրում են թոքախտի հետքեր, իսկ որովհետև անմիջապէս թոքախտից մեռնում են միայն եօթներորդ կամ ութներորդ մասը, այդ ցոյց է տալիս միզ, որ թոքախտի գործունէութիւնը շատ դէպքերում յաջող է անցնում:

Այդ հետազոտութիւններից երևում է, թէ միայն թոքախտի մանրէն չէ, որ մարդուն կորստեան է դատապարտում: Գոյութիւն պէտք է ունենայ մի ուրիշ բան, առանց որի թոքախտի մանրէն հասնելով թոքերին կամ բոլորովին ֆնաս չէ պատճառում և կամ թէ նրա տուած ֆնասը աննշան է լինում: Ակներև է, որ թոքախտի մանրէն իր զարդացման համար պէտք է չարմար պայմաններ գտնէ հենց մարդու կազմուածքի մէջ. անհրաժեշտ է բացի թոքախտի մանրէով վարակուելուց և թոքերի այդ հիւանդութեան յատուկ կանխատրամադրութիւնը:

ՕՐ. ՆՈՒԱՐԴ ԱՂԱՆԵԱՆՑ

(Վերջը միւս անգամ)